

Шингарьов Д. О.

слідчий Першого слідчого відділу Слідчого управління Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Полтаві,
кандидат юридичних наук

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІДІБРАННЯ
ЗМИВІВ З РУК ЗАТРИМАНИХ ОСІБ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Одним із найпоширеніших складів злочину, за яким здійснюється досудове розслідування слідчими підрозділами Державного бюро розслідувань, є одержання неправомірної вигоди, передбачене ст. 368 КК України. Збирання доказів в кримінальних провадженнях зазначеної категорії передбачає необхідність проведення складного комплексу процесуальних, в першу чергу, негласних слідчих (розшукових) дій. В той же час, особливого значення набувають ті процесуальні дії, які здійснюються безпосередньо після затримання особи, у порядку ст. 208 КПК України (у випадку відкритої фіксації факту одержання неправомірної вигоди). Зокрема йде мова про огляд місця події, обшук, отримання змивів з долонь рук затриманих осіб, з метою подальшого проведення судово-хімічної експертизи, висновки якої мають підтверджувати факт перебування в руках особи купюр, що заздалегідь були помічені спеціальним засобом.

Між тим, в практиці проведення досудового розслідування склалися декілька підходів до вирішення питання процесуального оформлення відібрання змивів з рук осіб. Так, зазначена діяльність здійснюється в трьох напрямках: 1) проведення освідування затриманої особи; 2) здійснення її обшуку; 3) відібрання її біологічних зразків.

Одразу зауважимо, що КПК України не містить прямої вказівки на процесуальну дію, в рамках якої може відбуватися відібрання змивів з рук затриманої особи. З огляду на це, кожен з вказаних вище підходів має своє обґрунтування та правові особливості проведення.

Так, аргументація необхідності отримання змивів з рук в рамках здійснення такої слідчої (розшукової) дії, як освідування, зводиться до наступного. Згідно ч. 1 ст. 241 КПК України, слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Так, спеціальний барвник, який наноситься на грошові купюри під час проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, потрапляючи на руки особи, стає матеріальним слідом злочину. У зв'язку з цим освідування затриманої особи слідчим спрямоване на виявлення цього сліду на її

руках. Варто звернути увагу на те, що особа, згідно вимог ст. 42, 208, 209 КПК України, набуває процесуального статусу підозрюваного з моменту її затримання, у зв'язку з цим, проведення освідчування може відбуватися одразу на місці затримання.

Гарантією дотримання прав і законних інтересів освідчуваної особи виступає правова підстава проведення цієї слідчої (розшукової) дії — постанова прокурора. Цей процесуальний документ пред'являється особі та дозволяє провести освідчування примусово, у разі її відмови пройти його добровільно (ч. 3 ст. 241 КПК України). Виходячи з цього, потреба в отримання змивів з рук особи обумовлює необхідність присутності прокурора на місці затримання.

Дещо по іншому розглядається питання відібрання змивів в ході проведення обшуку. Так, прибічники зазначеного підходу розцінюють отримані змиви як відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, з метою виявлення та фіксації яких і проводиться обшук. Проте, коли постає питання процесуального оформлення вилучених змивів, які відбираються за допомогою ватних тампонів, у протоколі обшуку зазначається, що ці об'єкти вилучаються у обшукуваної особи. Між тим, ватний тампон зі змивами з рук, не знаходився у затриманого на момент початку обшуку. Цей об'єкт було сформовано слідчим під час відібрання змиву, а тому, він апріорі не може бути вилучений у підозрюваного під час обшуку.

Третій підхід до отримання змивів з рук затриманих осіб полягає у тому, що вказані об'єкти розцінюються в якості біологічних зразків і відбираються в порядку ч. 3 ст. 245 КПК України. В цій правовій нормі встановлено, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України (тобто у порядку її освідчування). У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд, за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160–166 КПК України (тобто в порядку, визначеному для тимчасового доступу до речей і документів), має право дозволити слідчому прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Таким чином, отримання змивів, в порядку ст. 245 КПК України, передбачає існування двох процедур: 1) добровільної — надання особою рук для проведення відповідних досліджень; 2) примусової — у випадку відмови особи у здійсненні цих дій. Правовою підставою добровільної процедури, виходячи з вимог ст.ст. 241, 245 КПК України, є постанова прокурора. В той же час, у випадку відмови затриманого надати руки для дослідження, ст. 245 КПК України вимагає звернення слідчого до слідчого судді з відповідним клопотанням, погодже-

ним прокурором, для постановлення ухвали, якою б надавалося дозвіл на примусовий відбір змивів.

Проте чи буде зазначена процедура ефективною у тому випадку, якщо затримана за підозрою в отриманні неправомірної вигоди особа не надаватиме добровільної згоди на відібрання змивів, а за час постановлення ухвали слідчого судді, очистить руки від нашарувань спеціального барвника? Вбачається, що така правова ситуація є цілком імовірною.

Викладене вище дозволяє стверджувати, що критерієм віднесення процедури отримання змивів з рук затриманих осіб до освідування чи відібрання біологічних зразків є розуміння змісту категорії «змиви з рук». Якщо прибічники отримання останніх в ході освідування наголошують на тому, що під час цієї слідчої (розшукової) дії отримується спеціальний барвник, нанесений на грошові купюри (і який є слідом кримінального правопорушення), то інша точка зору зводиться до того, що під час відібрання змивів слідчий отримує потожирові сліди (які є біологічними зразками) в яких і містяться елементи спеціального барвника.

З огляду на викладене, вбачаємо, що забезпечення швидкого, повного і неупередженого досудового розслідування, в частині отримання змивів з рук затриманих осіб, в повній мірі може бути забезпечено шляхом проведення освідування підозрюваного за постановою прокурора. Саме ця слідча (розшукова) дія утворює баланс інтересів між стороною обвинувачення (можливість проведення примусового освідування на місті затримання) та стороною захисту (необхідність отримання постанови прокурора, як правової підстави її проведення).

Новіков О. Ю.

заступник директора — начальник Слідчого управління Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Полтаві

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ» ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Прагнення України до вдосконалення правової регламентації суспільних відносин, що складаються у сфері кримінального судочинства, відповідно до міжнародних стандартів захисту прав та свобод